

References

1. **Bernshtejn N.A.** (1947). O postroenii dvizhenij. Moskva: Medgiz. [in Russian].
2. **Bernshtejn N.A.** (1996) Oчерki po fiziologii dvizhenij i fiziologii aktivnosti. Moskva: Medecina [in Russian].
3. **Bekh I.D.** (1995). Teoretichni zasadi navchannya i rozvitku anomal'nih ditej. Pedagogika i psihologiya. [in Ukrainian].
4. **Vajzman N.P.** (1976). Psihomotorika detej oligofrenov. Moskva: Pedagogika [in Russian].
5. **Venger L.A.** (1981). O formirovanii poznavatel'nyh sposobnostej v processe obucheniya doshkol'nikov. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta [in Russian].
6. **Gordeeva N.D.** (1995). Eksperimental'naya psihologiya ispolnitel'nogo dejstviya. Moskva: Trivola [in Russian].
7. **Gurovec G.V.** (1999). Metodika rehabilitacii psihomotornyh narushenij u umstvenno otstalyh shkol'nikov na zanyatijah LFK. Defektologiya. №1 [in Russian].
8. **Zaporozhec A.V.** (1986). Izbrannye psihologicheskie trudy. Moskva: Pedagogika [in Russian].
9. **Kozlenko M.O.** (1996). Rozvitok piznaval'noi samostijnosti uchniv dopomizhnoi shkoli v procesi navchannya ruhovih dij. Defektologiya. №2 [in Ukrainian].
10. **Klimenko V.V.** (1997). Mekhanizmi psihomotoriki lyudini. Kiiv [in Ukrainian].
11. **Malhazov O.R.** (2002). Psihologiya ta psihofiziologiya upravlinnya ruhovoyu diyal'nistyuu. Kiiv: Evroliniya [in Ukrainian].
12. **Ozerov V.P.** (2002). Psihomotornye sposobnosti cheloveka. Dubna: Feniks [in Russian].
13. **Simko A.V.** (2014). Korekciya psihomotoriki ditej- oligofreniv doshkil'nogo viku. Monografiya. Kam'yanec'-Podil's'kij: TOV «Druk-Servis» [in Ukrainian].

Дата відправлення статті 22.02.2020 р.

УДК 376-056.36:17.022

DOI 10.32626/2413-2578.2020-16.267-278

Утьосов Я.А.

arnst99@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3839-7803>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ У НИХ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Відомості про автора: Утьосов Ян Андрійович, аспірант кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів: організація корекційної діяльності педагога в умовах спеціальної та інклюзивної освіти; проблема

соціалізації підлітків з особливими освітніми потребами. E-mail: arnst99@gmail.com

Contact: Utiosov Yan, post-graduate student of the department correctional pedagogy and inclusive education of Kamenets-Podolsk National University named after Ivan Ogienko, Kamyanets-Podilskyi, Ukraine. In the sphere of scientific interests: the problem of conflict behavior of children with intellectual disabilities; the problem psychological and pedagogical support of professional labor socialization of people with psychical and physical disorders; E-mail: arnst99@gmail.com

Відомості про наявність друкованих статей на дану тематику: 1. Утьосов Я.А. Змістові основи соціальної компетентності підлітків з інтелектуальними порушеннями. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: збірник наукових праць: вип. 11. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2018. С.53-59. **2. Утьосов Я.А.** Формування соціальної компетентності у підлітків з інтелектуальними порушеннями *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : збірник наукових праць: вип. 12. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2019. С.50-57.

Утьосов Я.А. Особливості провідної діяльності підлітків з інтелектуальними порушеннями в контексті формування у них соціальних компетентностей. У статті розглядаються стилістичні особливості діяльності підлітків з інтелектуальними порушеннями як складова формування у них соціальних компетентностей на заняттях і під час позакласної роботи на основі механізмів компенсації і корекції. Формування соціальних компетентностей розглядається як важливий напрям підвищення ефективності провідної діяльності, навчання підлітка, підготовки його до самостійного життя. Представлено результати теоретико-емпіричного дослідження індивідуального стилю діяльності в залежності від форми інтелектуального порушення. Встановлено, що формування індивідуального стилю у підлітків з інтелектуальними порушеннями здійснюється за такою стратегією, як і корекційно-розвивальна робота з урахуванням структури порушення, заснованої на формуванні свідомих, регульованих психічних функцій і методів. дії. Описано основні соціальні компетентності, потрібні підлітку для успішної соціалізації.

Ключові слова: соціальна компетентність, індивідуальний стиль діяльності, підлітки з інтелектуальними порушеннями, компенсація.

Утесов Я.А. Особенности ведущей деятельности подростков с интеллектуальными нарушениями в контексте формирования у них социальных компетентностей. В статье рассматриваются стилистические особенности деятельности подростков с интеллектуальными нарушениями как составляющая формирования у них социальных компетентностей на уроке и во время внеклассной работы на основе механизмов компенсации

и коррекции. Формирование социальных компетентностей рассматривается как важное направление повышения эффективности ведущей деятельности, обучения подростка, подготовки его к самостоятельной жизни. Представлены результаты теоретико-эмпирического исследования индивидуального стиля деятельности в зависимости от формы интеллектуального нарушения. Установлено, что формирование индивидуального стиля у подростков с интеллектуальными нарушениями осуществляется по той же стратегии, что и коррекционно-развивающая работа с учетом структуры нарушения, основанной на формировании сознательных, регулируемых психических функций и методов действия. Описаны основные социальные компетентности, необходимые подростку для успешной социализации.

Ключевые слова: социальная компетентность, индивидуальный стиль деятельности, подростки с интеллектуальными нарушениями, компенсация.

Utyosov Ya.A. Peculiarities of activity of mentally retarded children in the context of building social competencies. The article considers the stylistic peculiarities of the activity of mentally retarded schoolchildren as a component of general abilities on the basis of compensation and correction mechanisms and an important direction in increasing the efficiency of its activity, training, correctional development influence and preparation for independent life. The results of the theoretical-empirical study of the individual style of activity depending on the form of are intellectual disruption of development presented.

Though social competences are the ability to build interpersonal relationships, have a joint activity, norms of behavior, communication in society, soft technologies, ability to work in team, under leadership, etc. The author scientifically substantiates the specifics of psychological and pedagogical influence on the social competence formation of teenagers with intellectual disorders. The article describes the main conditions and specifics of the corrective work for the formation of social competence of the teenagers. This is the formation of a strong and lasting active motive; the introduction of restrictive purposes; consistency and independence of action; consolidating the skills of actions moving into new conditions from lesson to extracurricular work, etc.

Adolescents have positive dynamics for the levels of formation of an individual style of activity. This indicates the possibility of the formation of social competencies in adolescents. This is a means of increasing the effectiveness of leading activities with a view to their successful socialization. Diagnostic indicators of the level of socialization of adolescents indicate that it is necessary to carry out corrective and developmental work with adolescents to form an individual style of leading activity and social competencies

The basic social competences that a teenager needs for successful socialization are described. It is determined that the formation of an individual style in a mentally retarded child is carried out according to the same strategy as the correction-development work taking into account the structure of the defect,

based on the formation of conscious, regulated mental functions and methods of action.

Key words: *adolescents*, individual style of activity, mentally retarded children, social competencies, compensation.

Постановка проблеми. Сучасна спеціальна педагогіка приділяє багато уваги вивченню окремих підструктур особистості, які визначають індивідуальність людини. Найчастіше виділяють дві категорії рис: біологічно зумовлені – з якими людина народжується і які простежуються протягом усього її життя, і соціально обумовлені – ті, які вона набуває в процесі свого соціального розвитку (спілкування, діяльності, навчання), у процесі засвоєння соціальних компетентностей.

Важливим напрямком розвитку людини як особистості є розвиток її знання про себе й, у зв'язку з цим, формування індивідуально-своєрідних способів вирішення типових життєвих задач з урахуванням не тільки зовнішніх, але й внутрішніх, індивідуально неповторних для кожної людини умов формування індивідуального стилю провідної діяльності [4, с. 102]. Тип особистості виявляється у звичному і зручному для неї образі дій, який водночас є і своєрідним, і подібним до інших. Індивідуально-типологічні особливості людини впливають на стиль її діяльності та на формування соціальних компетентностей.

Проблема формування соціальних компетентностей – це проблема найвищого рівня досягнень у діяльності кожної людини, проблема майстерності та її формування, проблема оптимального «стикування», врівноважування суб'єкта з об'єктивними умовами [5]. Найбільш сприятливий шлях для цього – пошук оптимальних варіантів урівноважування суб'єкта з середовищем за рахунок індивідуально-своєрідних комплексів прийомів провідної діяльності, що максимально враховують сприятливі задатки та компенсують несприятливі, тобто пошуку індивідуального стилю спілкування, праці та соціальної адаптації.

Важливою є компенсаторна функція набутих соціальних компетентностей, яка слугує для врівноваження типологічних проявів особистості та її діяльності, а також для пристосування до умов, що змінюються [5, с. 48; 7, с. 187-188 та ін.]. Як особливо важлива сучасна наукова проблема компенсаторні функції набутих соціальних компетентностей розглядаються у корекційній педагогіці, оскільки її розв'язання дає змогу підліткам з особливими освітніми потребами прилаштуватися в діяльності не лише до власних типологічних особливостей, а й певною мірою нівелювати прояви інтелектуальних порушень, інтегруватися в соціум [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою дослідження формування соціальних компетентностей займалися ті вчені, які присвятили свої роботи дослідженню індивідуального соціального стилю як психічного явища, зокрема: М. Акімова, П. Гончарук, К. Гуревич, Є. Ільїн, Є. Климов, В. Мерлін, Ю. Трофімов, О. Хохліна, М. Щукін та ін.

Концепції соціально-психологічних особливостей соціалізації як процесу активного засвоєння індивідом соціальних норм, зразків поведінки вивчали В. Андрущенко, І. Бех, Ю. Бистрова, Н. Коломінський, В. Коваленко, О. Проскурняк, Л. Руденко, В. Синьов, Є. Синьова, М. Супрун, Л. Фомічова, Д. Шульженко та ін.

Також проведено значну кількість досліджень з проблеми оптимізації трудової підготовки з метою успішної соціалізації підлітків з інтелектуальними порушеннями з метою корекції недоліків їх розвитку та адаптації у суспільство (В. Бондар, Г. Дульнєв, Г. Мерсіянова, С. Мирський, Н. Павлова, Б. Пінський, О. Хохліна та ін.). У дослідженнях вивчалися певні індивідуальні та типологічні особливості діяльності підлітків з інтелектуальними порушеннями (О. Ковальова, С. Мирський, М. Павлова та ін.), які враховуються у процесі їх навчання. Але проблема становлення та формування соціальних компетентностей залишається недостатньо розробленою в галузі спеціальної психології та педагогіки.

Як засвідчує аналіз психологічної літератури з даної проблеми, більшість авторів вважають, що набутих соціальних компетентностей складають індивідуальний стиль, який є прижиттєво сформованою системою дій, що знаходиться в безпосередній залежності від типу нервової системи та темпераменту, що схильність до того чи іншого стилю діяльності визначається як окремими типологічними особливостями, так і їх сполученням (М. Акімова, П. Гончарук, К. Гуревич, Є. Ільїн, Є. Климов, В. Мерлін, Ю. Трофімов, О. Хохліна, М. Щукін та ін.), хоча в той же час відчуває на собі вплив зовнішніх чинників та піддається частковій корекції. Вчені зазначають, що на першому етапі оволодіння діяльністю індивідуальний стиль формується стихійно. Способи та прийоми виконання дій, що приносять успіх, форми реагування й організації діяльності закріплюються, засвоюються й перетворюються у стійкі характеристики індивідуального стилю. Індивідуальний стиль, що склався стихійно – це система прийомів та способів, що виробляється без чіткого розуміння власних індивідуальних особливостей та без чіткого усвідомленого регулювання виконання діяльності з урахуванням цих особливостей [1, с. 66].

Розглядаючи питання становлення та формування індивідуального стилю провідної діяльності підлітків з інтелектуальними порушеннями як як чинника якісного засвоєння соціальних компетентностей, необхідно сказати, що підґрунтям для його становлення є індивідуально-типологічні властивості, які формуються на основі відмінностей типів нервової системи [1, 5, 7, 8 та ін.]. З цього питання О. Хохліною зазначається, що особливістю становлення індивідуального стилю як компонента загальних здібностей є його залежність від природних даних людини, хоч це становлення й відбувається в соціальних, у тому числі педагогічних, умовах. Обходити це питання щодо розвитку підлітків з інтелектуальними порушеннями є неправомірним [8].

Мета статті – зазначити основні складові соціальної компетентності підлітків з інтелектуальними порушеннями, визначити їх залежність від

індивідуального стилю провідної діяльності та науково обґрунтувати специфіку корекційного впливу на їх розвиток.

Методологічною основою дослідження стала теорія взаємодії соціальних і біологічних факторів розвитку особистості (Л. Божович, Л. Виготський, Г. Костюк, С. Максименко, В. Синьов, та ін.); концепція соціально-психологічних особливостей соціалізації як процесу активного засвоєння індивідом соціальних норм, зразків поведінки (В. Андрущенко, І. Бех, Ю. Бистрова, Н. Коломінський, О. Проскурняк, Л. Руденко, В. Синьов, Є. Синьова, М. Супрун, Л. Фомічова, Д. Шульженко та ін.); теорія саморегуляції діяльності особистості (О. Леонт'єв, І. Попович, С. Максименко та ін.).

Виклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел з проблеми показав, що становлення в підлітків з інтелектуальними порушеннями індивідуального стилю на основі механізмів компенсації та корекції є важливим напрямком підвищення ефективності їх навчання та позаурочної діяльності, корекційно-розвивального впливу та підготовки до самостійної життєдіяльності шляхом формування основних соціальних компетентностей. Формування у підлітків з інтелектуальними порушеннями індивідуального стилю як чинника якісного засвоєння соціальних компетентностей є спеціальним завданням, що має розв'язуватися в процесі їх навчання та в позаурочний час.

Процес формування соціальної компетентності – застосування м'яких технологій у сфері міжособистісних стосунків, комунікативної та провідної діяльності – не можна розглядати як звичайну систему корекційної роботи з формування певних знань, умінь і навичок. Ми будемо розглядати цей процес як формування індивідуального стилю провідної діяльності підлітка. Багато в чому успішність його реалізації залежить від індивідуальних особливостей підлітків (інтелектуального, емоційного й особистісного розвитку; системи цінностей і потреб, що склалися під впливом сім'ї, навчального закладу тощо) [1; 4; 5]. Тому в дослідженні нами було визначено основні складові формування індивідуального стилю провідної діяльності (навчальної, комунікативної) підлітка з інтелектуальними порушеннями, а саме:

1. Формування кооперативних дій, співпраці.
2. Розвиток соціальної активності, що виявляється в спільній діяльності й міжособистісному спілкуванні.
3. Розвиток соціального сприйняття, об'єктивна оцінка ситуацій, чітке усвідомлення своїх цілей і потреб, поглядів опонента в конфлікті.
4. Розвиток спрямованості на однолітків – вибір друзів, міжособистісне спілкування;
5. Розвиток емоційної сфери.

На нашу думку, корекційний вплив має бути спрямований окремо на кожен складову, адже наявність індивідуального стилю дозволить знайти індивідуальні методи корекції провідної діяльності підлітків, що забезпечить її успішність і, як наслідок, набуття підлітками з

інтелектуальними порушеннями соціальних компетентностей, стане фундаментом їх подальшої успішної соціалізації та адаптації в суспільстві.

Формування соціальних компетентностей у підлітків з інтелектуальними порушеннями на основі формування індивідуального стилю провідної діяльності здійснюється за тією ж стратегією, що й корекційно-розвивальна робота з урахуванням структури порушення, з опорою на становлення усвідомлених, регульованих психічних функцій та способів діяння. Розв'язання ж цієї проблеми передбачає вивчення зазначеного психічного утворення в учнів у зв'язку з ефективністю виконання завдань, загальними та типологічними особливостями розвитку.

Дослідження проводилося на базі Михайлівської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату Черкаської обласної ради, Чертезької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату I-II ступенів Закарпатської обласної ради, Комунальної реабілітаційної установи „Обласний центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю” департаменту соціального захисту населення Закарпатської обласної державної адміністрації, Медико-соціальний реабілітаційний центр „Дорога життя” Ужгородської міської ради Закарпатської області.

Сформованість у підлітків з інтелектуальними порушеннями соціальних компетентностей вивчалася за показниками розуміння соціального середовища і сучасних технологій; розуміння бережливого ставлення до потенціалу, дарованого їм природою, запобігання здійсненню деструктивних кроків (наркоманія, алкоголь тощо); готовності підлітків до самостійного життя; розвитку вміння і бажання вчитися; вміння застосовувати знання в практичній діяльності; переносити сформовані соціальні навички в нові умови; володіти прийомами цілепокладання, як прийняття та усвідомлення мети, наданої вчителем. На основі цих показників нами було виділено рівні соціальної компетентності (високий, середній та низький).

Індивідуальний стиль провідної діяльності вивчався за методикою ІСД О. Хохліної та визначався наступними показниками: співвідношення допоміжних та основних дій; кількість допоміжних дій, що здійснювалась учнем під час виконання завдання з метою уточнення та контролю, корекції власних помилок; кількість звертань за допомогою; дотримання порядку дій, планування та прогнозування під час виконання роботи; кількість та характер допомоги з боку експериментатора та реакція на неї підлітка; особливості роботи підлітка під час навчальної діяльності [9].

При вивченні індивідуально-типологічних особливостей підлітків ми спиралися на обумовленість їх своєрідністю структури порушення, тому вивчали приналежність кожного підлітка до однієї з п'яти форм інтелектуальних порушень за класифікацією М. Певзнер. Для цього використовувалися методи вивчення анамнезу та шкільної документації.

Отримані у процесі дослідження емпіричні дані підлягали якісній та кількісній обробці. Для з'ясування наявності та характеру зв'язку між явищами, що досліджувались з метою виявлення чинників становлення індивідуального стилю провідної діяльності та сформованості соціальних

компетентностей використовувались таблиці співставлення отриманих даних та їх кореляційний аналіз (на базі комп'ютерної програми SPSS 12.0).

На основі аналізу шкільної документації було виявлено учнів з неускладненою формою інтелектуальних порушень, з переважанням процесів збудження чи гальмування, зі зниженими функціями аналізаторів або мовленнєвими відхиленнями та з проявами порушень поведінки. Та слід зазначити, що, як правило, кожна з форм інтелектуальних порушень супроводжувалась ще додатковими ускладненнями або розладами психічного та соматичного характеру. Найчастіше в анамнезі зустрічалось: ДЦП, судомний синдром, парези, вади серцево-судинної системи та ін.

Виявити наявність та характер зв'язку між індивідуальним стилем провідної діяльності та формою інтелектуальних порушень допомогла побудована таблиця співставлення даних (табл.1).

Таблиця 1

Зв'язок між індивідуальним стилем провідної діяльності та формою інтелектуальних порушень у підлітків

Форма інтелектуальних порушень за М.С.Певзнер	Індивідуальний стиль провідної діяльності (% учнів)		
	виконавчий	змішаний	підготовчий
неускладнена	12,3	36,8	50,9
з переважанням процесу збудження чи гальмування	7	54,4	38,6
із зниженими ф-ями аналізаторів	43	43	14
з порушеннями поведінки	-	-	100

Виявлено наявність стильових особливостей у підлітків з різною формою інтелектуальних порушень. Учні з неускладненою формою найбільшою мірою характеризуються підготовчим типом індивідуального стилю діяльності, середнім та достатнім рівнями його сформованості; середнім та достатнім рівнем сформованості соціальних компетентностей, середньо-слабким та слабким типами нервової системи.

Учням з переважанням процесу збудження чи гальмування притаманні переважно змішаний тип індивідуального стилю діяльності, достатній та середній рівні його сформованості; середньо-слабкий та слабкий типи нервової системи.

Підлітки з інтелектуальними порушеннями та із зниженими функціями аналізаторів характеризуються виконавчим та змішаним типами індивідуального стилю діяльності, середнім та низьким рівнями його сформованості; середньо-слабким та слабким типами нервової системи.

В учнів з порушеннями поведінки переважають підготовчий тип індивідуального стилю діяльності, низький рівень його сформованості; середньо-слабкий тип нервової системи, слабким засвоєнням соціальних компетентностей (таблиця 1).

Проведене дослідження дало змогу засвідчити, що тип індивідуального стилю діяльності є відносно сталою властивістю розвитку підлітків з інтелектуальними порушеннями. Із переходом учнів з класу до класу він не підлягав значним змінам, оскільки обумовлений типом нервової системи.

Наявність позитивної динаміки щодо рівнів сформованості індивідуального стилю діяльності, яка спостерігалась у підлітків, свідчить про необхідність та можливість формування стильових особливостей та соціальних компетентностей як засобу підвищення ефективності провідної діяльності з метою їх успішної соціалізації.

Результати дослідження сформованості соціальної компетентності підлітків з інтелектуальними порушеннями та визначення її рівнів представлено в таблиці 2. Респондентів було поділено на дві групи – підлітки, котрі будуть приймати участь у формуальному експерименті, та підлітки, що склали контрольну групу.

Таблиця 2

Рівні сформованості соціальної компетентності у підлітків з інтелектуальними порушеннями

Рівні сформованості	Експериментальна група	Контрольна група
	114 осіб (хлопці та дівчата)	112 осіб (хлопці та дівчата)
Високий	8,76 %	8,93 %
Середній	36,85%	39,28 %
Низький	54,39 %	51,79 %

Так, низький рівень встановлено у половини респондентів (54,39 % в експериментальній та 51,79 % в контрольній групі). У цих підлітків виявлено поверховність знань про власне майбутнє, уявлення випадкові, нестійкі, вони не мають реальних до досягнення планів, не мають уявлень про власну професію та сім'ю, не орієнтуються в майбутньому часі, не вміють навіть за допомогою дорослого проектувати майбутні професійні досягнення та життєві плани на декілька років вперед, усвідомлюють події минулого за випадковими, несуттєвими ознаками, не вміють порівнювати минуле та майбутнє, не бачать залежності сучасності від минулих подій. Ці підлітки мають проблеми з поведінкою та не вміють переносити сформовані уявлення та норми міжособистісного спілкування в нові умови, практично не звертаються за допомогою, не вміють налагоджувати соціальні зв'язки, не вміють працювати в команді та презентувати власні досягнення, їм складно визначити елементарні характеристики або ознаки життєвої ситуації, успішності в професії або благополучного життя в майбутньому.

Середній рівень сформованості соціальної компетентності констатований у 36,85 % підлітків експериментальної групи та 39,28 % підлітків контрольної групи. У цих підлітків неповні знання про майбутнє життя. Вони вміють планувати власне майбутнє за допомогою дорослого та приймати його цілі як власні переконання, але ці цілі нестійкі, недостатньо конкретні, уявлення про майбутню професію та сім'ю мають фрагментарний характер, не мають чіткої мети в майбутньому. Час подій такі підлітки усвідомлюють частково, слабо налагоджують соціальні зв'язки, не розуміють, які саме зв'язки їм потрібні для досягнення мети. Мають незначні проблеми з поведінкою, слабо розуміють емоційний стан інших при комунікаціях, не завжди переносять сформовані на заняттях навички соціально схваленої поведінки в інші умови соціальної взаємодії.

Наявність високого рівня встановлено лише у незначній кількості підлітків з інтелектуальними порушеннями (8,76 % в експериментальній та 8,93 % в контрольній групі), що свідчить про сформованість у них повних знань про власне майбутнє та необхідність його планування. Такі підлітки знають, що таке план майбутнього, мають мету, знають, як послідовно її досягти, вміють планувати події, порівнювати свої досягнення в минулому та в сучасності, мають усвідомлене ставлення до майбутньої сім'ї та професії, знають про необхідність налагодження соціальних зв'язків, знають, куди звертатися про допомогу в різних життєвих ситуаціях, вміють презентувати власні досягнення, володіють на достатньому рівні нормами спілкування.

Наступним завданням дослідження було проведення кореляційного аналізу між стилями провідної діяльності та рівнями сформованості соціальної компетентності підлітків з інтелектуальними порушеннями (таблиця 3).

Таблиця 3

Матриця кореляційних зв'язків між індивідуальним стилем провідної діяльності та рівнем сформованості соціальної компетентності підлітків з інтелектуальними порушеннями

Соціальна компетентність	Індивідуальний стиль провідної діяльності підлітків								
	виконавчий			змішаний			підготовчий		
	н	с	д	н	с	д	н	с	д
високий	0,321	0,519	0,827	-0,354	0,378	0,578	-0,211	-0,223	-0,228
середній	0,661	0,871	0,665	0,797	0,619	0,511	0,128	0,145	0,167
низький	0,219	0,198	0,176	0,144	0,123	0,101	0,857	0,655	0,475

$p < 0,05$; $r > 0,33$; $N=114$; н – низький, с – середній, д – достатній

Дослідження показало залежність сформованості соціальних компетентностей від індивідуального стилю провідної діяльності та рівня

її сформованості. Так, високий рівень соціальної компетентності виявлено у підлітків з достатнім та середнім рівнем провідної діяльності виконавчого типу. Проте, підлітків з базовим підготовчим стилем провідної діяльності, розвиненої на середньому та низькому рівні, наявністю псевдостилей характеризує низька соціальна компетентність.

Висновки. Отже, формування у підлітків з інтелектуальними порушеннями соціальних компетентностей на основі формування індивідуального стилю провідної діяльності є спеціальним завданням, що має розв'язуватися у процесі навчання. Акцент належить робити не стільки на компенсаторних механізмах, що забезпечують адаптаційний процес, як на корекції, відсіюванні псевдостилу (способу діяння, який хоч і відповідає особливостям психофізичного розвитку підлітка, але негативно впливає на показники ефективності соціалізації), на розвиткові позитивних для засвоєння та виконання діяльності можливостей. Тобто, для продуктивної та якісної провідної діяльності як передумови формування соціальної компетентності особливого значення набуває становлення в учнів скоригованого відповідно до вимог діяльності й оптимального її виконання абстрактним суб'єктом індивідуального стилю діяльності в оптимальних межах.

Слід зауважити, що стильові особливості проявляються та розвиваються в процесі здійснення дій, передусім умінь інтелектуального характеру. Найважливішим серед них є вміння визначати раціональний спосіб діяльності, вміння звертатися за допомогою та налагоджувати соціальні зв'язки для цього, – це й буде предметом нашого подальшого дослідження в рамках формування основних соціальних компетентностей у підлітків з інтелектуальними порушеннями.

Бібліографія

1. Акимова М.К., Козлова, В.Т. (2013). Психофизиологические особенности индивидуальности школьников. Учет и коррекция. М.: АCADEMIA. 157 с. **2. Эльконин Д.Б.** (1974). К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте. *Вопросы психологии*. №4. С.37-56. **3. Ильин Е.П.** (2012). Дифференциальная психофизиология. СПб.: Питер. 464 с. **4. Климов Е.А.** (1988). Введение в психологию труда. М.: Изд-во Московского ун-та. 198 с. **5. Климов Е.А.** (1969). Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы: К психологическим основам научной организации труда, учения, спорта. Казань: Изд-во Казан. ун-та. 278 с. **6. Леонтьев А.Н.** (1975). Деятельность, сознание, личность. М.: Политиздат. 304 с. **7. Мерлин В.С.** (1986). Очерк интегрального исследования индивидуальности. М.: Просвещение. 254 с. **8. Хохліна О.П.** (2018). Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку. К.: Пед. Думка. 242 с. **9. Хохліна О.П.** (2018) Формування діяльності в процесі трудового навчання молодших школярів. Початкова школа. №8. С.51-52.

References

1. **Akimova M.K., Kozlova V.T.** (2013). *Psychophysiological characteristics of the individuality of students. Recording and correction*. M.: ACADEMIA, 157 p. (In Russian).
2. **Elkonin D.B.** (1974). Addressing the problem of periodization of mental development in childhood. *Voprosy psikhologii -Psychology issues*, no.4, pp.37-56 (In Russian).
3. **Ilyin E.P.** (2012). *Differential psychophysiology*. St. Petersburg: PITER. 464 p. (in Russian).
4. **Klimov E.A.** (1988). *Introduction to psychology of labor*. Moscow: Moscow University Publ. 198p. (In Russian).
5. **Klimov E.A.** (1969). *Individual working style depending on typological characteristics of the nervous system: Addressing the psychological foundations of a scientific organization of labor, teaching, sports*. Kazan': Kazan' University Publ. 278 p. (In Russian).
6. **Leont'ev A.N.** (1975). *Activity, consciousness, personality*. M.: Politizdat. 304 p. (In Russian).
7. **Merlin V.S.** (1986). *Essay on integral studies of individuality*. M.: Prosveschenie. 254 p. (In Russian).
8. **Khokhlina O.P.** (2018). *Psychological and pedagogical foundations of the correctional orientation of labor education of students with intellectual disabilities*. Kyiv: Ped. Dumka. 242 p. (In Ukrainian).
9. **Khokhlina O.P.** (2018). Formation of activity in the process of labor training of the primary school students *Pochatkova shkola – Primary School*, no.8, pp.51-52 (In Ukrainian).

Дата відправлення статті 20.02.2020 р.

УДК 37.091.64-056.313(477)«19»

DOI 10.32626/2413-2578.2020-16.278-289

Л.Г. Чепурна

chepurnal@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0799-8996>

ВНЕСОК К.М. ТУРЧИНСЬКОЇ В РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ КОРЕКЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Відомості про автора: Чепурна Людмила Георгіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психокорекційної педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Київ, Україна. У колі наукових інтересів: становлення та розвиток навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями. E-mail: chepurnal@gmail.com

Contact: Chepurna Liudmyla, PhD of pedagogy, associate professor of the department of psychocorrectional pedagogy National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine. Academic interests: formation and